

«Ούτε τ' όνομά μου¹»: Προσφυγιά, μετανάστευση και μορφές αντίστασης στην πολιτισμική ενσωμάτωση στην παιδική λογοτεχνία. Διδακτικές προσεγγίσεις.

Αγγελάκη Ρόζη- Τριανταφυλλιά
Επίκουρη Καθηγήτρια ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ
angelaki@nured.auth.gr

Περίληψη

Το όνομα καθενός και καθεμιάς μας σηματοδοτεί ιστορίες, παραδόσεις και αναμνήσεις που σχετίζονται με το οικογενειακό, το εθνικό, ή/και θρησκευτικό παρελθόν μας. Συχνά, ωστόσο, και κατά βάση με αφορμή τις αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμιακών ομάδων, πολλοί και πολλές βλέπουν τα ονόματά τους να αλλάζουν κατά τη διάρκεια της μετάβασής τους στη χώρα υποδοχής, διαδικασία που συχνά το υποκείμενο βιώνει ως επώδυνη αναδιαμόρφωση της ατομικής του ταυτότητας— ακόμη και ως σταδιακή απώλεια της ιστορικής του συνέχειας και αποκοπής από την πολιτισμική/ θρησκευτική του κληρονομιά. Το παρόν άρθρο παρουσιάζει μια σειρά εικονοβιβλίων και εικονογραφημένων βιβλίων για παιδιά που ανήκουν στην παγκόσμια λογοτεχνία, στα οποία πρωταγωνιστούν ανήλικα προσφυγάκια ή παιδιά μεταναστών που μάχονται με τον τρόπο τους να ενσωματωθούν στην κοινωνία της χώρας υποδοχής, αλλά και να διατηρήσουν τα ονόματά τους και τους συμβολισμούς που αυτά συνεπάγονται. Πρόκειται για έργα που αναδεικνύουν την πολύπλοκη σχέση του ονόματος ενός ανθρώπου με το αίσθημα διατήρησης της ατομικής/εθνικής του ταυτότητας, ιδίως κατά τη διάρκεια της προσαρμογής και ένταξής του στην χώρα υποδοχής. Παρουσιάζονται, επίσης, στο άρθρο ορισμένες από τις δράσεις που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο του μαθήματος «Πολυπολιτισμική Παιδική Λογοτεχνία», το οποίο παρακολουθούν φοιτητές και φοιτήτριες και διδάσκεται στο ΤΕΠΑΕ του ΑΠΘ. Οι

---

¹ Ο δανεισμός του τίτλου του βιβλίου της Thea Halo «Ούτε το όνομά μου. Γενοκτονία και επιβίωση: Μια αληθινή ιστορία του Πόντου» αποτελεί ποιητική αδεία, και ταυτόχρονα μνεία για το αριστούργημα της συγγραφέως που βρήκε το θάρρος να καταγράψει την αληθινή ιστορία της μητέρας της: Σε ηλικία 10 ετών, ξεριζώθηκε από τα ελληνικά χωριά του Πόντου, είδε τα μέλη της οικογένειάς της να χάνονται στα *amele taburlari*, και σώθηκε από μια οικογένεια Αρμενίων σε ένα χωριό νοτιο-ανατολικά της Τουρκίας. Σε ηλικία 15 ετών, δόθηκε με προξενικό σε έναν Ασύριο-μετανάστη στην Αμερική και έφτασε στις ΗΠΑ, όπου ζει μέχρι σήμερα. Στα ελληνικά κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Γκοβόστη, σε μετάφραση από την Μαρίνα Φράγκου. Ο δανεισμός του τίτλου του βιβλίου της Halo για τη συμπερίληψή του στον τίτλο του παρόντος άρθρου συναποφασίστηκε με τη φοιτήτρια του ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ, Ειρήνη Καμπούρη.

δράσεις αυτές αναδεικνύουν τη δυναμική της παιδικής λογοτεχνίας να βοηθά τόσο μικρούς όσο και μεγάλους αναγνώστες να συναισθανθούν την προσπάθεια παιδιών προσφύγων και μεταναστών να διαπραγματευτούν την ένταξή τους σε μια νέα κοινότητα και να αντισταθούν σε μορφές πολιτισμικής αφομοίωσης, όπως οι αλλαγές ονόματος.

Λέξεις- κλειδιά: παιδικό βιβλίο, ταυτότητα, όνομα, ένταξη, αντίσταση

“Not Even My Name”: Refugeehood, Migration, and Forms of Resistance to Cultural Assimilation in Children’s Literature.

Angelaki Rosy-Triantafyllia

Assistant Professor

School of Early Childhood Education AUTh

Abstract

Each individual’s name signifies stories, traditions, and memories connected to familial, national, and/or religious pasts. Frequently, however—most often as a consequence of forced population movements—many individuals experience changes to their names during their transition to a host country. This process is often perceived by the subject as a painful reconfiguration of personal identity and, in some cases, as a gradual loss of historical continuity and a rupture from cultural and/or religious heritage. The present article introduces a selection of picturebooks and illustrated children’s books from world literature in which the protagonists are underage refugees or children of migrants who struggle, in their own ways, both to assimilate and to preserve their names and the symbolic meanings these carry. These works foreground the complex relationship between a person’s name and the sense of maintaining individual and/or national identity, particularly during the process of adaptation and assimilation in the host country. The article also presents some of the activities that took place for and by the students enrolled in the course Multicultural Children’s Literature, taught at the Department of Early Childhood Education, Aristotle University of Thessaloniki. These activities were implemented within the framework of highlighting the potential of children’s literature to help both young and adult readers empathize with the efforts of young refugees/migrants to negotiate their integration into a new community and to resist forms of cultural assimilation, such as the changing of names.

Keywords: Children's literature, identity, name, adaptation, resistance

Εισαγωγικά

Τα μικρά/ πρώτα ονόματα των ανθρώπων είναι συνδεδεμένα με οικογενειακές και θρησκευτικές παραδόσεις, εθνικά αφηγήματα, κοινωνικές συνήθειες και νόρμες, αξίες και εορταστικές πρακτικές (Terhi & Östman, 2017). Είτε αποδίδονται από τους γονείς, είτε από θρησκευτικές ή κοινωνικές αρχές, τα μικρά ονόματα πάντοτε σχεδόν αντανακλούν μνήμες, τιμούν άτομα του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος, συμβολίζουν έθιμα και πρακτικές του πολιτισμικού πλαισίου στο οποίο τα άτομα ζούνε και λειτουργούν ως δείκτες ατομικής, εθνικής και έμφυλης ταυτότητας (Alford, 1987· Seeman 1980· Stryker, 2001· Tajfel, 1978). Παράλληλα τα μικρά ονόματα και, βασικά, η διατήρησή τους, συνιστά πρακτική που συντηρεί την αίσθηση ταυτότητας καθώς και την εθνοτική αυτοεκτίμηση ενός ανθρώπου, ιδίως σε μετα-μεταναστευτικά περιβάλλοντα (Tummala-Narra, 2016· Sue & Telles, 2007).

Η εθνοτική αυτοεκτίμηση των μεταναστών και των προσφύγων αποτελεί βασική συνιστώσα αντίστασης σε αφομοιωτικές λογικές, που υπονομεύουν τη δυνατότητά τους να αναγνωρίζονται ως μέλη μιας ομάδας με διακριτή ταυτότητα και με τα δικά της πατροπαράδοτα ήθη και έθιμα (Verkuyten, 2009). Αυτή συχνά πλήττεται όταν το κύριο όνομά τους δεν προφέρεται ορθά, όταν απλοποιείται επειδή μοιάζει περίπλοκο, όταν αλλοιώνεται για λόγους πολιτισμικής ή οικονομικής αφομοίωσης ή όταν αντικαθίσταται βίαια για λόγους πολιτικούς. Αν και πολλές φορές οι ίδιοι οι μετανάστες/ πρόσφυγες προβαίνουν οικειοθελώς σε διαδικασία αλλαγής του ονόματός τους προκειμένου να αυξήσουν τις πιθανότητες εύρεσης εργασίας μετά την άφιξή τους σε νέες χώρες (Amit& Dolberg, 2023), σε γενικές γραμμές πρακτικές όπως η αλλαγή, η απλοποίηση, η κατάτμηση, ή η λανθασμένη προφορά του ονόματός τους, όταν λαμβάνει χώρα δίχως τη θέλησή τους εκ μέρους των μελών της κοινωνίας υποδοχής, μπορεί να βιωθούν ως στρεσογόνες εμπειρίες από τους πρόσφυγες/ μετανάστες (Tummala-Narra,ό.π). Αυτό συμβαίνει καθώς, ενώ βρίσκονται στη διαδικασία επούλωσης του τραύματος της απώλειας της πατρίδας τους, νιώθουν πως απειλείται η ταυτότητα και η ιστορία τους, αλλά και η Ιστορία της χώρας τους (Hall, 1990· Payne, et al, 2018). Έτσι η αλλαγή ονόματος μπορεί να ιδωθεί ως ρήξη και ακρωτηριασμός του εαυτού και ως αποκοπή από την οικογένεια και τα πατρώα έθιμα (Kim et al, S. 2024). Αυτό μπορεί να συμβεί ακόμη και σε περιβάλλοντα όπου ένα παιδί θα πρέπει να νιώθει ασφάλεια, όπως π.χ. είναι το σχολείο (Gilhooly & Htoo, 2022· Kohli & Solórzano, 2012).

Η εμπειρία της ακούσιας αλλαγής ονόματος σε άτομα που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους αποτελεί θέμα που πραγματεύονται ουκ ολίγα εικονοβιβλία

και εικονογραφημένα βιβλία για παιδιά, τα οποία θίγουν με έξυπνο και ευαίσθητο τρόπο τα ζητήματα της σπουδαιότητας των πατρογονικών ονομάτων και της διατήρησής τους και, άρα, της διασφάλισης της ατομικής/ εθνικής ταυτότητας σε μετα-μεταναστευτικά περιβάλλοντα (Alter, 2016· Dolan, 2014· Keller & Franzak, 2016· Sembiante et al, 2018· Thomas & Samjose, 2022). Μερικά από αυτά είναι το *Alma and How She Got Her Name* της Juana Martinez-Neal, το *How Nivi Got Her Names* της Laura Deal, το *My Name Is Bilal* της Asma Mobin-Uddin, το *Three names of me* της Mary Cummings, το *My Name is Yoon* της Helen Recorvits, το *The Name Jar* της Yangsook Choi, το *Sumi's First Day of School Ever* της Soyung Pak, το *One Green Apple* της Eve Bunting, το *My name is Sangoel* των Karen Lynn Williams και Khadra Mohammed, κ.ά. Στα βιβλία αυτά πρωταγωνιστούν ανήλικοι χαρακτήρες, παιδιά προσφύγων ή μεταναστών από διάφορες χώρες, που καταφθάνουν με τις οικογένειές τους, συνήθως, στην Αμερική, για να βρουν μια καλύτερη τύχη. Η λανθασμένη προφορά των ονομάτων τους αρχικά οδηγεί τους ανήλικους πρωταγωνιστές και τις ανήλικες πρωταγωνίστριες σε σύγχυση, προκαλώντας αισθήματα απόγνωσης, νοσταλγίας για την πατρίδα ή και απώλεια εαυτού, μέχρι που οι γονείς —και ιδιαίτερα οι μητέρες τους, κατά πλειοψηφία— τους/ τις ενθαρρύνουν να διατηρήσουν τα αυθεντικά τους ονόματα, αντί να υιοθετήσουν αγγλικές εναλλακτικές (Yang, 2025). Έτσι, η αίσθηση ματαίωσης του εαυτού την οποία αισθάνονται όταν δάσκαλοι και φίλοι αδυνατούν να προφέρουν το μικρό τους όνομα, αντικαθίσταται από την θέληση να πείσουν το περίγυρό τους για τη συμβολική αξία των ονομάτων τους και, τελικά, κατορθώνουν να το διατηρήσουν. Βοηθώντας, λοιπόν, με ευρηματικό τρόπο τους υπόλοιπους να τα προφέρουν σωστά, νιώθουν απόλυτα αποδεκτοί/ές στο νέο περιβάλλον.

Στο παρόν άρθρο αναλύονται εικονοβιβλία και εικονογραφημένα βιβλία για παιδιά που πραγματεύονται ζητήματα ονοματοδοσίας, ταυτότητας και πολιτισμικής ένταξης στο πλαίσιο προσφυγικών και μεταναστευτικών εμπειριών, θέτοντας στο επίκεντρο τις φωνές των ίδιων των παιδιών. Τα εν λόγω βιβλία παρουσιάστηκαν και μελετήθηκαν στο πλαίσιο του μαθήματος «Πολυπολιτισμική Παιδική Λογοτεχνία», το οποίο διδάσκεται στο Τμήμα Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η επιλογή της συγκεκριμένης θεματικής εδράζεται σε πολλαπλά, αλληλένδετα ερευνητικά και βιοματικά² κίνητρα. Αρχικά, η θεματική προκύπτει από τη μακρόχρονη ενασχόληση της

---

² Το βιοματικό κίνητρο προκύπτει από το γεγονός ότι το δεύτερο μικρό όνομα της γράφουσας σπάνια προφέρεται ορθά από αλλοδαπούς συναδέλφους κατά τις ακαδημαϊκές επισκέψεις σε πανεπιστήμια του εξωτερικού. Ως αποτέλεσμα, η επικοινωνία περιορίζεται συνήθως στη χρήση του απλού, δισύλλαβου πρώτου ονόματος. Το γεγονός αυτό, παρότι δεν τοποθετεί τη γράφουσα στη θέση της πρόσφυγα ή της μετανάστριας, προκαλεί συχνά το αίσθημα ενός συμβολικού «ακρωτηριασμού» ταυτότητας. Άλλωστε, όπως δείχνουν σχετικές μελέτες, η λανθασμένη προφορά των ονομάτων μπορεί να δημιουργήσει αίσθηση ακύρωσης της ατομικής/ εθνικής ταυτότητας και σε λευκά άτομα χωρίς υπόβαθρο μεταναστευτικό (García, 2009).

συγγραφέως με τη μεταναστευτική και διασπορική παιδική λογοτεχνία, στο πλαίσιο της οποίας διεξάγει έρευνα σε παιδικά βιβλία γραμμένα από και για Έλληνες μετανάστες στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Αυστραλία. Κατά τη διάρκεια της έρευνας αυτής διαπιστώθηκε ότι πολλοί Έλληνες μετανάστες αναγκάστηκαν να συρρικνώσουν, να τροποποιήσουν ή να «προσαρμόσουν» τα ονόματά τους, προκειμένου να διευκολύνουν την ένταξή τους και να αφομοιωθούν στις κοινωνίες υποδοχής μετά την άφιξή τους.

Το corpus του μαθήματος, ωστόσο, δεν περιλαμβάνει αποκλειστικά βιβλία για και από Έλληνες/ίδες εκπατρισμένους/ες, καθώς επιδιώχθηκε η ενίσχυση της ορατότητας και της δημοκρατικής εκπροσώπησης παιδιών με προσφυγικό και μεταναστευτικό υπόβαθρο από όλο τον κόσμο. Στο παρόν άρθρο, λοιπόν, δεν χρησιμοποιούνται παραδείγματα παιδικών βιβλίων από και για Έλληνες μετανάστες, καθώς η σχετική έρευνα βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη· παρουσιάζονται, όμως, ορισμένα από τα βιβλία που αναλύθηκαν κριτικά στην αίθουσα, με πρωταγωνιστές και πρωταγωνίστριες από χώρες διαφορετικές από την Ελλάδα, τα οποία αποτέλεσαν το έναυσμα για την υλοποίηση αξιόλογων δράσεων από τους/τις φοιτητές/τριες.

Στόχο της διδακτικής παρέμβασης, η οποία εντάχθηκε στο πλαίσιο διδασκαλίας του μαθήματος από τον Οκτώβριο του 2024 και περιγράφεται παρακάτω, αποτελεί η υποστήριξη των φοιτητριών και των φοιτητών –μελλοντικών/ών εκπαιδευτικών– τόσο στην κριτική επιλογή λογοτεχνικών κειμένων, όσο και στην ανάπτυξη ουσιαστικών συζητήσεων κριτικού γραμματισμού στην τάξη. Η παρέμβαση αξιοποιεί παιδικά βιβλία που πραγματεύονται την προσφυγική και μεταναστευτική εμπειρία, τα οποία, ωστόσο, δεν περιορίζονται στο να παροτρύνουν «προνομιούχους Δυτικούς ή δυτικοποιημένους αναγνώστες», όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η Wilkie-Stibbs (2008, p.12), να εκδηλώσουν λύπηση ή αγανάκτηση για τις δυστυχίες ανήλικων εκπατρισμένων υποκειμένων, αλλά επιδιώκουν να αναδείξουν τις δομικές αιτίες της ανισότητας και του αποκλεισμού, καθώς και τις φωνές των ίδιων των παιδιών- χαρακτήρων. Μέσα από την ανάλυση των επιλεγμένων βιβλίων, επιδιώχθηκε να εμπεδωθεί από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες ότι ο ρατσισμός, ο οποίος μαστίζει τις σύγχρονες κοινωνίες, αποτελεί ένα από τα βασικότερα αίτια που οδηγούν σε αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών. Οι μετακινήσεις αυτές επηρεάζουν καθοριστικά τις εμπειρίες ζωής ενηλίκων και παιδιών με ποικίλους τρόπους (Hope, 2023), ακόμη και μέσα

Καθοριστική αφορμή για τον σχεδιασμό της διδακτικής δράσης που παρουσιάζεται στο άρθρο αποτέλεσε, ωστόσο, η ακαδημαϊκή επίσκεψη της συγγραφέως σε πανεπιστήμια του Νιου Τζέρσεϊ, όπου διαπιστώθηκε ότι ακόμη και Έλληνες συνάδελφοι δεύτερης γενιάς, μόνιμοι κάτοικοι του εξωτερικού, δεν πρόφεραν σωστά το δεύτερο μικρό όνομα. Οι συζητήσεις που ακολούθησαν γύρω από το ζήτημα αυτό ανέδειξαν με ιδιαίτερη ένταση τη σχέση ανάμεσα στο όνομα, τη γλωσσική προσαρμογή και την ταυτότητα, και λειτούργησαν ως καταλύτης για την απόφαση να ενταχθεί συστηματικά το θέμα του ονόματος και της ταυτότητας στην παιδική λογοτεχνία στο πανεπιστημιακό μάθημα «Πολυπολιτισμική παιδική Λογοτεχνία».

από πρακτικές φαινομενικά «μικρής κλίμακας», όπως η λανθασμένη προφορά ή η αλλοίωση του ονόματός τους.

Μεθοδολογία

Για τους παραπάνω στόχους ως καταλληλότερο θεωρητικό εργαλείο κρίθηκε η Προσφυγική Κριτική Θεωρία της Φυλής στην Εκπαίδευση (Refugee Critical Race Theory in Education), που βασίζεται τόσο στις σπουδές για τους πρόσφυγες, όσο και στην Κριτική Θεωρία της Φυλής στην Εκπαίδευση και στοχεύει στην προαγωγή της θετικής κοινωνικής αλλαγής και την επικράτηση της κοινωνικής δικαιοσύνης για τους εκπατρισμένους (Strekalova-Hughes et al., 2018· Strekalova-Hughes, 2019). Η εν λόγω θεωρία αποτελεί χρήσιμο εργαλείο για όσους και όσες εξετάζουν αφηγήσεις για παιδιά εστιάζοντας στον ίδιο τον πρόσφυγα/μετανάστη ήρωα. Αυτό γιατί, μέσα από το θεωρητικό αυτό εργαλείο, αναδεικνύεται η φωνή και η δράση του εκπατρισμένου, δίδεται έμφαση στις εκ μέρους του προσπάθειες αφενός για την καταπολέμηση των διάφορων μηχανισμών και μορφών καταπίεσης, αφετέρου για την διατήρηση των δεσμών του με την πατρίδα. Επιπλέον, η Προσφυγική Κριτική Θεωρία της Φυλής στην Εκπαίδευση υποστηρίζει πως τέτοιες αφηγήσεις δύναται να επηρεάσουν τη στάση των αναγνωστών απέναντι σε άτομα που βίωσαν την προσφυγιά ή την μετανάστευση, ωθώντας τα να συναισθανθούν την απώλεια, τη ρήξη, τον φόβο και την νοσταλγία που βίωσαν οι εκπατρισμένοι (Hope, 2013, 2023· Lynn & Dixson, 2013).

Στο πλαίσιο αυτό, η διερεύνηση της αναπαράστασης της προσφυγικής/μεταναστευτικής εμπειρίας στην παιδική λογοτεχνία, υπό το πρίσμα της διατήρησης της ατομικής/εθνικής ταυτότητας και, ειδικότερα, του ονόματος ως καίριου συμβολικού στοιχείου αυτής, στα μαθήματα με τους φοιτητές και τις φοιτήτριες εξετάζεται μέσα από:

- Την ανάλυση του προφίλ του/της πρωταγωνιστή/τριας στα επιλεγμένα έργα, ερευνώντας ειδικότερα αν και κατά πόσο παρουσιάζεται το παιδί ως παθητικός αποδέκτης της συμπεριφοράς των Δυτικών, ή ως ενεργό υποκείμενο με δρώσα φωνή·
- Το αν και πώς διαμορφώνεται στο βιβλίο ένα «ευτυχές τέλος»·
- Τον ρόλο του εννοούμενου αναγνώστη, διερευνώντας σε ποιον/ποια απευθύνεται πρωτίστως το βιβλίο και αν ένα παιδί με προσφυγικό/μεταναστευτικό υπόβαθρο θα μπορούσε να αναγνωρίσει τον εαυτό του στην αφήγηση και να αντλήσει υπερηφάνεια και ενδυνάμωση από αυτή·
- Το αν το εκάστοτε κείμενο καλλιεργεί ουσιαστική ενσυναίσθηση ή αν τείνει προς τη συναισθηματική «λύπηση»·

- Τέλος, μέσα από το κοινωνικό, πολιτισμικό και ιδεολογικό υπόβαθρο του/της συγγραφέα, λαμβάνοντας υπόψη και το ότι τα βιβλία ούτε παράγονται, ούτε προσλαμβάνονται ανεξάρτητα από το ιστορικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο που ορίζει τον χωροχρόνο του δημιουργού και του αναγνώστη.

Παράλληλα, εμπνευσμένη από καταγεγραμμένες σκέψεις και σημαντικές εργασίες όπως αυτές της Τασούλας Τσιλιμένη (2012), των Κιοσσέ και Χατζημαουροδή (2020) ή των Μπέλλου, Τσιλιμένη και Καρακίτσιου (2021), μιλώντας ενδεικτικά, σχεδιάστηκαν δραστηριότητες προκειμένου οι φοιτητές και οι φοιτήτριες να «συνομιλήσουν» ουσιαστικά με το εκάστοτε κείμενο και είτε να το συνδέσουν με δικές τους προσωπικές εμπειρίες και σκέψεις, είτε να διατυπώσουν προσωπικούς προβληματισμούς σε σχέση με το περιεχόμενο και τα νοήματα κάθε αναγνώσματος. Σκοπό αποτέλεσε το να επιτευχθεί ένας ουσιαστικός και δημιουργικός διάλογος με κείμενα που ανήκουν στο σώμα της Πολυπολιτισμικής Λογοτεχνίας για παιδιά.

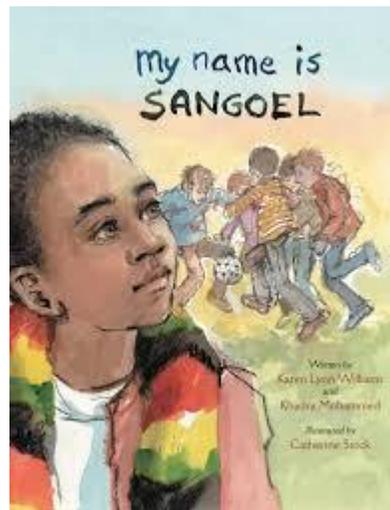
My Name Is Sangoel

Η ιστορία του εικονογραφημένου αυτού έργου (Εικ. 1) που διδάχθηκε στους φοιτητές και τις φοιτήτριες που παρακολούθησαν το μάθημα την ακαδημαϊκή χρονιά 2024-2025, απευθύνεται σε παιδιά 6-10 ετών και πραγματεύεται την περιπέτεια του οκτάχρονου Sangoel, που έφυγε από το προσφυγικό στρατόπεδο του Σουδάν μαζί με τη μητέρα του για μια νέα ζωή στην Αμερική. Μαζί τους είναι και η μικρότερη αδελφή του. Τον Sangoel, τη μητέρα του και την αδερφή του, μέλη της ιερής φυλής Ντίγκα, υποδέχεται φτάνοντας στις Ηνωμένες Πολιτείες μια νεαρή Αμερικανίδα και τους παρέχει σπίτι, φαγητό, τηλεόραση. Όλα είναι καινούργια για τον μικρό πρωταγωνιστή: Τηλεοράσεις, πιρουνία, ηλεκτρικές συσκευές· άλλωστε, έτρωγε με τα χέρια στην πατρίδα του, δεν είχε πρόσβαση σε οθόνες, ούτε μπορούσε να φανταστεί πως υπάρχουν ουρανοξύστες και εμπορικά κέντρα. Ο Sangoel περιγράφεται ως «ο άντρας του σπιτιού» πια, αφού ο πατέρας του είχε χαθεί άδικα: ένα δυναμικό παιδί που έδινε κουράγιο στην αγχωμένη μητέρα του όποτε εκείνη σάστιζε αντιμέτωπη με καθετί καινούργιο στη νέα τους πατρίδα, και που πάντοτε θυμόταν τα λόγια του σοφού γέροντα της φυλής του: Να μην ξεχνάει τις ρίζες του και πως ποτέ θα ήταν ορφανός· η παιδεία θα ήταν πάντα για τον Sangoel η μάνα και ο πατέρας. Δεχόμενος με αξιοπρέπεια την νέα του μοίρα ο ανήλικος πρωταγωνιστής διαβάζουμε ότι γράφεται στο σχολείο και στο ποδόσφαιρο, σε μια προσπάθεια να ενταχθεί στην κοινωνία της χώρας υποδοχής και να αποκτήσει νέους φίλους. Ωστόσο, το όνομά του ήταν δύσκολο για τους Αμερικανούς συμμαθητές και συναθλητές του, τη δασκάλα και τον γιατρό του να το προφέρουν σωστά με αποτέλεσμα να το παραποιούνε. Η δασκάλα του, για παράδειγμα,

εμφανίζεται να κομπιάζει προσπαθώντας να του δώσει τον λόγο και να τον συστήσει στην ολομέλεια της τάξης. Η δυσκολία της να προφέρει το όνομά του (“This is San, Sang, Sango-el”, Williams & Mohammed 2009, σ. p. 14), σε συνδυασμό με το γεγονός ότι «κανείς δεν τον άκουγε» (p. 15) όταν προσπαθούσε να διορθώσει τη λανθασμένη προφορά του ονόματός του (“Sango”), διαβάζουμε πως του δημιουργούσε έντονα συναισθήματα απογοήτευσης και τον έκανε να νιώθει αμήχανα: Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο κείμενο, πίστευε πως ερχόμενος στην Αμερική «έχανε το όνομα» (18), δηλαδή την ταυτότητα και τις ρίζες του.

Ο μικρός πρωταγωνιστής εμφανίζεται να νοσταλγεί το Σουδάν παρότι η κατάσταση στη χώρα δεν ήταν ειρηνική, αφού μόνο εκεί ένιωθε «ολόκληρος», ακριβώς διότι μόνο εκεί το όνομά του προφερόταν χωρίς περικοπές. Αρνούμενος, ωστόσο, να παραδοθεί στην απογοήτευσή του και παρακινούμενος από τη μητέρα του να δει ρεαλιστικά το γεγονός ότι «η Αμερική θα ήταν πλέον το νέο τους σπίτι», βρίσκει έναν ευρηματικό τρόπο να διδάξει στους συμμαθητές και τους δασκάλους του πώς να προφέρουν σωστά το όνομά του και, όπως υπονοείται εμμέσως από το κείμενο, πώς να σέβονται την πατρίδα και τις παραδόσεις του. Με αφορμή την ερώτηση της μικρής του αδελφής σχετικά με το τι αναγραφόταν στο μπλουζάκι του, αποφασίζει να δημιουργήσει έναν «οδηγό προφοράς» πάνω στο λευκό του μπλουζάκι, γράφοντας τις λέξεις «το όνομά μου είναι» και στη συνέχεια ζωγραφίζοντας έναν ήλιο (sun) και μια μπάλα ποδοσφαίρου στα δίχτυα (goal). Το κείμενο και οι εικόνες που ζωγραφίζει όχι μόνο βοηθούν τους συμμαθητές του να προφέρουν σωστά το όνομά του, αλλά τους παρακινούν να δημιουργήσουν και εκείνοι οπτικές απεικονίσεις των δικών τους ονομάτων.

Εικόνα 1. Το εξώφυλλο του βιβλίου των K. L. Williams και K. Mohammed.

Προκειμένου να απαντήσουμε σε όλους τους προαναφερθέντες άξονες με τους φοιτητές και τις φοιτήτριες, λάβαμε υπόψη και το υπόβαθρο των συγγραφέων. Η Karen Lynn Williams είναι γνωστή για τα βιβλία της, που εστιάζουν στις δυσκολίες τα οποίες αντιμετωπίζουν παιδιά σε αναπτυσσόμενες χώρες και σε συνθήκες κρίσης. Το προσωπικό και επαγγελματικό της υπόβαθρο –η εργασία της ως δασκάλα κωφών, η συμμετοχή της στο Peace Corps στο Μαλάουι και η πολυετής διαμονή της στην Αϊτή– ενισχύει την αυθεντικότητα της ματιάς της και τη βαθιά κατανόηση της παιδικής εμπειρίας σε περιβάλλοντα μετακίνησης και πολιτισμικής μετάβασης. Η δε Khadra Mohammed έχει εργαστεί επί δεκαετίες με πρόσφυγες σε μέρη όπως Κένυα, Πακιστάν και Υεμένη, και είναι πρώην εκτελεστική διευθύντρια του Pittsburgh Refugee Center. Επομένως αποφανθήκαμε πως το βιβλίο απευθύνεται πρωτίστως σε παιδιά με προσφυγικό ή μεταναστευτικό υπόβαθρο που μπορεί εύκολα να αναγνωρίσουν τον εαυτό τους στην αφήγηση του Sungoel αν έχουν νιώσει δυσκολίες προσαρμογής στο νέο τόπο ή ακόμη και το αίσθημα απώλειας ταυτότητας που προκαλεί η παραποίηση του ονόματος. Ωστόσο, οι συγγραφείς επιχειρούν και να βοηθήσουν τον αναγνώστη που δεν βίωσε ποτέ την εμπειρία της αναγκαστικής μετακίνησης να συναισθανθεί το τραύμα κάποιου το έζησε ή το ζει, δίχως ωστόσο, να προκαλεί τη λύπησή του. Διακρίναμε, πάντως, με τους/ τις φοιτητές/τριες το στερεότυπο όπου ένα άτομο από τη Δύση υποδέχεται τους κατατρεγμένους πρόσφυγες για να τους προσφέρει αγαθά που δεν είχαν δει, ή φανταστεί ποτέ. Αυτή, όμως, είναι η ουσία της Προσφυγικής Κριτικής Θεωρίας της Φυλής στην Εκπαίδευση: Μας προσφέρει την ευκαιρία να εξετάσουμε βιβλία τέτοιου περιεχομένου, μέσα από μια κριτική ματιά, επιτρέποντας στους/στις μελλοντικούς/ές εκπαιδευτικούς θεωρητικά και παιδαγωγικά εργαλεία για την ανάπτυξη κριτικού γραμματισμού στην τάξη τους.

Με αφορμή την ιστορία του Sungoel, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες παρακινήθηκαν να ενημερωθούν από επίσημους ιστότοπους της Διεθνούς Αμνηστίας για την ανθρωπιστική κρίση στο Σουδάν, που έχει χαρακτηριστεί από τα Ηνωμένα Έθνη ως η μεγαλύτερη ανθρωπιστική κρίση διεθνώς. Έπειτα τους ζητήθηκε να βρουν και άλλα σουδανικά ονόματα και να προσπαθήσουν να τα ζωγραφίσουν όπως έκανε ο ήρωας του βιβλίου, βρίσκοντας τις λέξεις που θα μπορούσαν να τα απεικονίσουν. Στη συνέχεια παροτρύνθηκαν να κάνουν το ίδιο και για τα δικά τους ονόματα, σκεπτόμενοι/νες πώς θα έπρατταν αν αναγκάζονταν να βρεθούν στη θέση του Sungoel και να διεκδικήσουν το αναφαίρετο δικαίωμα να νιώσουν «ολόκληροι» και «ολόκληρες» σε μια ξένη χώρα, όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν.

Με στόχο το να εμπλουτιστεί και να επεκταθεί η αναγνωστική εμπειρία μέσα από τη δημιουργική ενασχόληση με τη λογοτεχνία για παιδιά, οι σπουδαστές και οι σπουδάστριες χωρίστηκαν σε δυο ομάδες: Από τη μια ομάδα ζητήθηκε να γράψει σε ένα χαρτί λέξεις που τους ήρθαν στο νου διαβάζοντας την ιστορία του βιβλίου, και έπειτα να δημιουργήσει με

αυτές ένα «ποίημα διαμάντι», διεθνώς γνωστό ως “diamante roem” ή “diamond poem”. Πρόκειται για μια ιδιαίτερη μορφή ποιητικής σύνθεσης που ακολουθεί αυστηρούς μορφολογικούς και σημασιολογικούς κανόνες, αποτελείται από επτά στίχους και διακρίνεται για την οπτική του διάταξη, η οποία σχηματίζει το περίγραμμα ενός διαμαντιού³. Τα diamante poems επιλέχθηκαν καθώς θεωρούνται κατάλληλα τόσο για λογοτεχνική ανάλυση, όσο και για παιδαγωγική αξιοποίηση, αφού συνδυάζουν τη δημιουργική έκφραση με τη γλωσσική ακρίβεια και την εννοιολογική σαφήνεια.

Στη δε δεύτερη ομάδα ζητήθηκε να βρει ένα βιβλίο με παρόμοιο περιεχόμενο και να αναπαραστήσουν, συνδυάζοντας τη λογοτεχνία και την προσπάθεια για την ερμηνευτική της προσέγγιση και τον δημιουργικό της μετασχηματισμό με το «διαπολιτισμικό θεατρικό παιχνίδι», που λογίζεται «ως μια τέχνη αλληλεπίδρασης που μελετά και αλλάζει την κοινωνία των ανθρώπων» (Παπαδοπούλου & Κούλα 2011-2012, σ. 2). Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες της ομάδας αυτής επέλεξαν το εικονογραφημένο έργο της Johanna Ho, συγγραφέως κινεζικής και ταϊβανέζικης καταγωγής της οποία τα έργα διακρίνονται από βαθιά ευαισθησία σε ζητήματα ταυτότητας, πολιτισμικής ποικιλομορφίας και συμπερίληψης, *Say My Name* (Εικ.2). Σε αυτό, έξι παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά και γλωσσικά περιβάλλοντα παρουσιάζουν τα ονόματά τους ως μέσο γνωριμίας και αυτοπροσδιορισμού. Μέσα από σύντομες, αλλά μεστές αφηγήσεις γνωστοποιούν την προέλευση, τη σημασία και το πολιτισμικό βάθος των ονομάτων τους, προσφέροντας στο αναγνωστικό κοινό επιπλέον πληροφορίες για την οικογενειακή και πολιτισμική τους ταυτότητα. Ενώ μοιράζονται με τους αναγνώστες τη σημασία των ονομάτων τους «αγκαλιάζουν», ουσιαστικά την Ιστορία/ιστορία και ταυτότητά τους, παροτρύνοντας το κοινό να κάνει το ίδιο, ενώ γνωρίζει ενδιαφέρουσες ιστορίες και παραδόσεις από διαφορετικές χώρες.

Για παράδειγμα, η μικρή He Xiao-Guang από την Κίνα συστήνεται στους αναγνώστες λέγοντας τα εξής:

«Το όνομά μου είναι He Xiao-Guang.

Είμαι το παιδί δυναστειών.

Η οικογένειά μου ρέει μέσα μου,
αντλώντας δύναμη από τον ουρανό,

με υποσχέσεις ειρήνης
και ευημερίας.

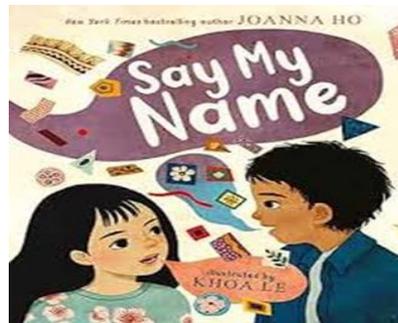
Είμαι το πρώτο φως του πρωινού

---

³ Η συγκεκριμένη ποιητική φόρμα αναπτύχθηκε από την Iris Tiedt και παρουσιάστηκε στο έργο της *A New Poetry Form: The Diamante* το 1969.

που απλώνεται πέρα από τον ορίζοντα,
οι ακτίνες μιας νέας μέρας
που απλώνονται
μέσα στη ζωή.
Πες το όνομά μου»⁴ (Ho 2023, p.5).

Με στόχο την αξία της αποδοχής των διαφορετικών ταυτοτήτων και πολιτισμών, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες ενδύθηκαν ρόλους ενσαρκώνοντας τις ιστορίες τόσο της He Xiao-Guang, όσο και των υπόλοιπων ανήλικων πρωταγωνιστών/τριών του βιβλίου: Της Ofa Kivaha Turoumalohi από τα νησιά Τόνγκα του Νότιου Ειρηνικού, του Bijan Hosseini από την Περσία, της Nizhoni Yazzie από τη φυλή Ναβάχο, της Xóchitl Luna, από το Μεξικό και της Akosua Acheampong από τη Γκάνα. Όλα τα άτομα που ενεπλάκησαν στη δράση που παρουσιάστηκε στην ολομέλεια στα ελληνικά, επανέλαβε ταυτόχρονα μια φράση που βρίσκεται επανειλημμένα στο αγγλόφωνο κείμενο: «Πες το όνομά μου» (“Say my name”). Η συγκεκριμένη φράση λειτουργεί ως αφηγηματικό και παιδαγωγικό κάλεσμα προς τον αναγνώστη, προκειμένου να του υποδείξει τη σημασία της προσεκτικής προφοράς των ονομάτων ως πράξης πολιτισμικής αναγνώρισης και αποδοχής. Αυτό ήταν κάτι που οι φοιτητές και οι φοιτήτριες αντιλήφθηκαν και σχολίασαν, εξ ου και αποφάσισαν να το συμπεριλάβουν στη δράση τους. Τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας αυτής αυτοσχεδίασαν και, αφού βρήκαν ονόματα ελληνικά με συμβολισμούς αντίστοιχους με τους συμβολισμούς των ονομάτων του συγκεκριμένου βιβλίου, δημιούργησαν δικές τους ιστορίες τις οποίες παρουσίασαν, επίσης, στην αίθουσα διδασκαλίας.

Εικόνα 2. Εικόνα από το εξώφυλλο του βιβλίου της Ho.

⁴ Η μετάφραση της πρωτότυπης φράσης από τα αγγλικά στα ελληνικά έγινε εκ μέρους της συγγραφέως για τις ανάγκες του άρθρου.

René Has Two Last Names

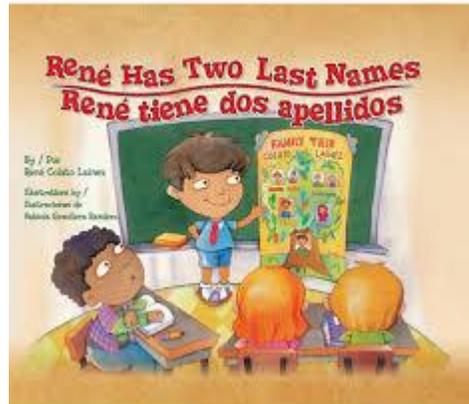
Η ιστορία του δίγλωσσου αυτού εικονοβιβλίου (Εικ.3), γραμμένου στα αγγλικά και στα ισπανικά, είναι βασισμένη στα παιδικά βιώματα του συγγραφέα René Colato Laínez, νεαρού μετανάστη από το Ελ Σαλβαδόρ, όπως ο ίδιος εξηγεί ήδη από τις πρώτες σελίδες του έργου του. Στο βιβλίο, όταν ο René μεταναστεύει στις Ηνωμένες Πολιτείες με την οικογένειά του και πηγαίνει σχολείο, εκεί συνειδητοποιεί πως δεν ήταν συνηθισμένο για τους ντόπιους να έχουν δυο επώνυμα. Έτσι παντού έγραφαν το όνομά του μισό αναφέροντας μόνο το Colato, με τον ίδιο να σκέφτεται και να γράφει πως όποτε συμπλήρωνε μόνος του και το Laínez, ήταν σα να άκουγε τους παραδοσιακούς, χαρούμενους ρυθμούς του “*cha cha cha*” της χώρας του και να παρασύρεται από αυτούς.

Ανοίγοντας το βιβλίο ο αναγνώστης διαβάζει πως την πρώτη μέρα στο νέο του σχολείο, ο συγγραφέας έλαβε από τη δασκάλα του ένα αυτοκόλλητο που έγραφε μόνο το ένα του επώνυμο, Colato, με τον ίδιο να υποθέτει ότι πιθανότατα «το στυλό της να είχε ξεμείνει από μελάνι» και άρα για αυτό είχε παραλείψει το δεύτερό του επώνυμο, Laínez. Ο συγγραφέας, επιπλέον, ομολογεί πως τα πειράγματα των συμμαθητών/τριών του για τα δύο του επίθετα τον οδηγούσαν πρόσκαιρα να σκεφτεί να απωλέσει το ένα εκ των δυο. Εκείνο, ωστόσο, που τον απέτρεψε τελικά από το να κάνει κάτι τέτοιο ήταν, όπως εξηγεί, η αίσθηση πως «χωρίς και τα δυο επώνυμά του δεν ήταν ολόκληρος». Ο λόγος για αυτό, μάλιστα, συμπληρώνει πως συνίστατο στο ότι ήξερε πως η ύπαρξη των δύο επωνύμων του οφειλόταν στην ισπανόφωνη πολιτισμική παράδοση, σύμφωνα με την οποία τα παιδιά φέρουν τιμητικά τα επώνυμα των παππούδων τους από την πλευρά του πατέρα τους, και των παππούδων από την πλευρά της μητέρας τους. Έτσι, βάσει της αφήγησης, αποφασίζει να τα διατηρήσει και να εξηγήσει με χιουμοριστικό και ευρηματικό τρόπο στους αναγνώστες ότι η παράλειψη του ενός εκ των δυο επωνύμων του θα τον έκαναν να αισθάνεται ελλιπής, όπως φαίνεται, επί παραδείγματι, στο παρακάτω απόσπασμα:

«Στο θρανίο μου, έγραψα το όνομά μου σε ένα κομμάτι χαρτί. Όταν έγραψα Colato, είδα τους παππούδες μου René και Amelia να τραγουδούν μαζί μου. Όταν έγραψα Laínez, είδα τους παππούδες μου, Angela και τον Julio, να χορεύουν μαζί μου. Το René Colato έμοιαζε ελλιπές. Ήταν σαν ένα χάμπουργκερ χωρίς το μπιφτέκι ή μια πίτσα χωρίς τυρί ή ένα χοτ ντογκ χωρίς λουκάνικο. Μπλιαχ!»⁵ (Colato Laínez 2009, p. 3).

---

⁵ Και στο απόσπασμα αυτό η μετάφραση της πρωτότυπης φράσης από τα αγγλικά στα ελληνικά έγινε από τη συγγραφέα για τις ανάγκες του άρθρου.

Εικόνα 3. Το εξώφυλλο του δίγλωσσου έργου του R. Colato Laínez.

Έτσι, λοιπόν, με βάση την ιστορία του, αποφασίζει να διατηρήσει ολόκληρο το όνομά του: René Colato Laínez. Με αφορμή την εργασία που τους είχε αναθέσει η δασκάλα τους, έπειτα πληροφορούμαστε πως ο μικρός René αναλαμβάνει να φτιάξει το οικογενειακό του δέντρο και με έναν τρυφερό τρόπο να εξηγήσει στους συμμαθητές του (και τους αναγνώστες) τη σημασία της διατήρησης και των δύο επωνύμων του. Κατά την παρουσίασή του, αναφέρει ότι κληρονόμησε την εργατικότητα του παππού René, που ήταν αγρότης, τη δημιουργικότητα της γιαγιάς Amelia, που ήταν αγγειοπλάστρια, την αφηγηματική ικανότητα του παππού Julio και την αγάπη για τη μουσική της γιαγιάς του Angela. Στο τέλος της ιστορίας του βιβλίου διαβάζουμε πως οι συμμαθητές του René εκτιμούν την ιστορία που κρύβεται πίσω από το μακροσκελές για εκείνους όνομα του συμμαθητή τους, το οποίο αρχικά κορόιδευαν ότι μοιάζει με «όνομα δεινοσαύρου».

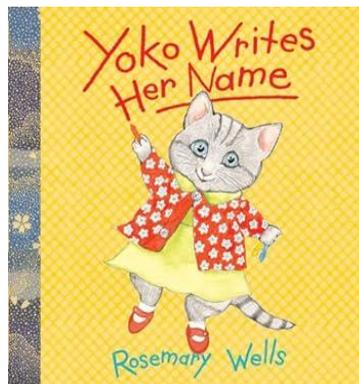
Με βάση τη μεθοδολογία ανάλυσης του έργου, το προφίλ και η ιδεολογία του συγγραφέα ήταν ήδη γνωστή. Ο μικρός René λειτουργεί ως ενεργό υποκείμενο που, όπως ο Sungoel, προσπάθησε για να διεκδικήσει την αναγνώριση της ατομικής/ εθνικής του ταυτότητας και, έτσι, το βιβλίο να αποκτήσει «ευτυχές τέλος». Το βιβλίο, λοιπόν, δίχως να προκαλεί τη λύπηση για τον μετανάστη ή πρόσφυγα, αναδεικνύει τη σημασία του ονόματος ως φορέα πολιτισμικής μνήμης, οικογενειακής ιστορίας και προσωπικής ταυτότητας. Με βάση, επίσης, τις απαντήσεις που έδωσαν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες που παρακολούθησαν το μάθημα κατά το χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2025-2026, το έργο απευθύνεται πρωτίστως σε παιδιά με παρόμοιες εμπειρίες, προσφέροντας ωστόσο και στους υπόλοιπους αναγνώστες την ευκαιρία να αποκτήσουν σεβασμό στη διαφορετικότητα.

Μετά από την ανάλυση του έργου, ζητήθηκε από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες να φτιάξουν το δικό τους οικογενειακό δέντρο όπως ο René και, στο πλαίσιο της διδακτικής παρέμβασης, τους ανατέθηκε επίσης να προσεγγίσουν το έργο μέσα από τρεις διαφορετικούς

τύπους αναγνωστικών συνδέσεων. Για τον σκοπό αυτό χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες: Η πρώτη ομάδα επικεντρώθηκε στην επονομαζόμενη text-to-text connection, συσχετίζοντας το ιδεολογικό μήνυμα του έργου με άλλα παιδικά βιβλία που έχουν παρόμοιο θέμα · η δεύτερη ομάδα εργάστηκε πάνω στις συνδέσεις κειμένου–εαυτού (text-to-self connection), συνδέοντας το θέμα του κειμένου με προσωπικές εμπειρίες, σκέψεις και συναισθήματα που δημιουργήθηκαν κατά την ανάγνωση και κριτική ανάλυση του βιβλίου στην αίθουσα· και η τρίτη ομάδα ανέπτυξε συνδέσεις κειμένου–κόσμου (text-to-world connection), συσχετίζοντας το περιεχόμενο των κειμένων με κοινωνικά, ιστορικά ή σύγχρονα γεγονότα του ευρύτερου κόσμου (Keene & Zimmermann, 1997). Όλοι και όλες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα της γράφουσας να μνηθούν σταδιακά στη διαδικασία της λογοτεχνικής ανάγνωσης και κριτικής ερμηνείας. Θα αναφερθεί, εν προκειμένω, ωστόσο ενδεικτικά μια από τις δράσεις μιας ομάδας φοιτητριών, που καταδεικνύει ότι κατανόησαν το κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο παραγωγής του προηγούμενου βιβλίου, την ιστορικότητά του και την ιστορικότητα του εαυτού τους, ως αναγνώστες και ως κοινωνικά υποκείμενα.

Η ομάδα στην οποία ανατέθηκε να συσχετίσει το ιδεολογικό μήνυμα του έργου με άλλα παιδικά βιβλία που έχουν παρόμοιο θέμα, βρήκε εξαιρετικά ενδιαφέροντα έργα, ένα εκ των οποίων ήταν το εικονοβιβλίο με τίτλο *Yoko Writes Her Name* (Εικ.4), για παιδιά 3-6 ετών. Πρόκειται για δημιουργία της πολυγραφοτάτης και αναγνωρισμένης για το έργο της στις ΗΠΑ, Rosemary Wells. Μέσα από μια παιδαγωγικά γόνιμη αφήγηση, το βιβλίο αυτό προβάλλει τη δυναμική της Πολυπολιτισμικής Παιδικής Λογοτεχνίας να προάγει την αποδοχή της ετερότητας, να αμφισβητήσει στερεότυπα και να αναδείξει τη γλωσσική και πολιτισμική ποικιλομορφία ως πηγή πλούτου για τη σχολική κοινότητα, ειδικότερα, και την κοινωνία γενικότερα.

Εικόνα 4. Εξώφυλλο του βιβλίου της Wells, με τίτλο “Yoko writes her name”.

Πρωταγωνίστρια είναι η αμερικανικής-ιαπωνικής καταγωγής γατούλα Yoko, που φοιτά στο νηπιαγωγείο και έρχεται αντιμέτωπη με μορφές φυλετικής και γλωσσικής προκατάληψης από ορισμένους συμμαθητές της, καθώς γνωρίζει να γράφει μόνο στα ιαπωνικά και όχι στα αγγλικά. Παρότι η νηπιαγωγός αναγνωρίζει την πολιτισμική της ιδιαιτερότητα, οι συμμαθητές της φέρονται να τη χλευάζουν: Έλεγαν πως «δεν ήξερε να γράφει» ή ότι «γράφει σα μωρό» και πως έκανε «μόνο μουντζούρες», οι οποίες ουσιαστικά ήταν τα γράμματα που ήξερε η Yoko γράφοντας με την ιαπωνική γραμματοσειρά. Επιπλέον οι συμμαθητές και οι συμμαθήτριές της φέρονται να αμφισβητούν ακόμη και τη διανοητική της δυνατότητα, ρωτώντας περιπαικτικά μεταξύ τους «Ποιος δε θα αποφοιτήσει από το σχολείο;», εννοώντας τη μικρή γατούλα. Η ένταση στην πλοκή κορυφώνεται όταν η Yoko καλείται να διαβάσει ένα βιβλίο και ακολουθεί τη ιαπωνική φορά ανάγνωσης, από τα δεξιά προς τα αριστερά, γεγονός που οδηγεί τους συμμαθητές της σε περαιτέρω απαξιωτικά σχόλια για το ότι «σίγουρα θα μείνει στην ίδια τάξη».

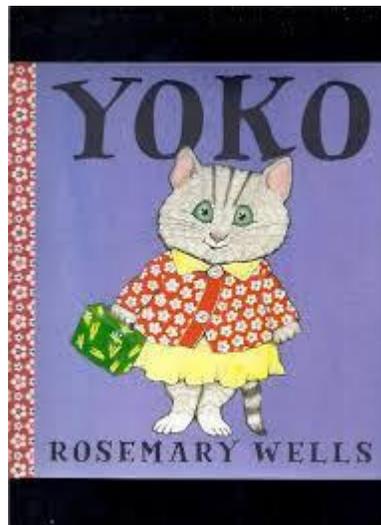
Σύμμαχοί της όλο αυτό το διάστημα είναι η μητέρα της και η δασκάλα της. Μέχρι που ξαφνικά, ένας συμμαθητής της εκδηλώνει ενδιαφέρον και θαυμασμό για τη «μυστική της γλώσσα», όπως την αποκάλεσε. Σταδιακά, η επιθυμία για μάθηση της ιαπωνικής γραφής επεκτείνεται σε ολόκληρη την τάξη και, καθώς τα παιδιά, εκτός από δυο κορίτσια που εξ αρχής την είχαν απομονώσει, ζητούν από τη Yoko να τους διδάξει να γράφουν τα ονόματά τους στη μητρική της γλώσσα, η συναισθηματική απομόνωση και ο κοινωνικός αποκλεισμός της Yoko ανατρέπεται. Τα ιαπωνικά εν τέλει διδάσκονται ως δεύτερη γλώσσα στην τάξη, και το ευτυχές τέλος του βιβλίου γίνεται ακόμη πιο έντονο όταν, κατά την τελετή αποφοίτησης από νηπιαγωγείο, η Yoko βρίσκει τις κρυμμένες της συμμαθήτριες που καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς απείχαν από την εκμάθηση των ιαπωνικών και κινδύνεψαν τελικά οι ίδιες να μην αποφοιτήσουν, και τις διδάσκει πώς να γράψουν τα ονόματά τους στα ιαπωνικά. Έτσι αποκτούν κι εκείνες το απολυτήριο του νηπιαγωγείου, μαθαίνοντας να γράφουν τα ονόματά τους στα διπλώματά τους και στις δύο γλώσσες, διαλύοντας τις φυλετικές τους προκαταλήψεις με τη βοήθεια της Yoko. Ο διαπολιτισμικός χαρακτήρας του έργου είναι αδιαμφισβήτητος και ενισχύεται, επιπλέον, και από το γεγονός πως, στο πάνω μέρος κάθε δεξιάς σελίδας, η συγγραφέας έχει προσθέσει και μικρά εικονίδια με λέξεις στα αγγλικά, οι οποίες στο πάνω μέρος κάθε αριστερής είναι μεταφρασμένες στα ιαπωνικά.

Όπως επισημάνθηκε από την ολομέλεια των φοιτητών/τριών, η αφήγηση σε συνδυασμό με την εικονογράφηση —και ειδικότερα η χωρική τοποθέτηση της Yoko χαμηλά στις σελίδες του βιβλίου, ιδίως στα αρχικά στάδια της ιστορίας όπου βιώνει τον αποκλεισμό— ενεργοποιεί το συναίσθημα της λύπησης στους αναγνώστες, καθώς αποδίδεται με ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα η συναισθηματική της ανασφάλεια που απορρέει από την πολιτισμική της καταγωγή και από την επιλογή της να γράφει το όνομά

της στην ιαπωνική γλώσσα. Ωστόσο, καθώς η ηρωίδα, με τη στήριξη της οικογένειας, της εκπαιδευτικού και αρχικά ενός συμμαθητή της, αρχίζει σταδιακά να αποκτά αυτοπεποίθηση και να διεκδικεί ενεργά την ταυτότητά της και τη διαπολιτισμική της αναγνώριση, το αρχικό αίσθημα λύπησης μετασχηματίζεται σε θαυμασμό. Ο μετασχηματισμός αυτός αναγνωρίστηκε ως παιδαγωγικά σημαντικός, καθώς δύναται να λειτουργήσει ενδυναμωτικά τόσο για δίγλωσσους μαθητές, όσο και για μαθητές που συνυπάρχουν με δίγλωσσους συμμαθητές, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στην αποδοχή και την αναγνώριση της διγλωσσίας ως θετικού και ισότιμου στοιχείου της σχολικής και κοινωνικής ζωής.

Η συγκεκριμένη ομάδα φοιτητών/τριών αξιοποίησε επιπλέον και το βιβλίο *Yoko* της Wells (Εικ. 5). Πρωταγωνίστρια είναι η ίδια γατούλα Yoko, στο βιβλίο αυτό όμως η μικρή πρωταγωνίστρια χλευάζεται από τους συμμαθητές της λόγω των διατροφικών της συνηθειών. Συγκεκριμένα διαβάζουμε πως η μικρή Yoko, κατά την προγραμματισμένη ώρα φαγητού στο σχολείο της, έβγαλε να φάει «το αγαπημένο της παραδοσιακό φαγητό» που της ετοίμασε με φροντίδα η μητέρα της, το σούσι. Τότε οι συμμαθητές της, μην έχοντας ξαναδεί κάτι αντίστοιχο, άρχισαν να κάνουν απαξιωτικά σχόλια εις βάρος της: Για παράδειγμα, αναπαρίστανται να σχολιάζουν πως το φαγητό αυτό το τρώνε «περίεργοι άνθρωποι», ή πως «το σούσι της μπορεί από ώρα σε ώρα να ζωντανέψει», αφού φτιάχνεται στην αυθεντική του εκδοχή με ωμό ψάρι.

Εικόνα 5. Εξώφυλλο του βιβλίου της Wells, με τίτλο “Yoko”.

Δεδομένου ότι το φαγητό αποτελεί έναν ισχυρό τρόπο διατήρησης της παράδοσης και της κουλτούρας ενός λαού, και πως οι σπουδές φαγητού (food studies) συνιστούν σημαντικό θεωρητικό εργαλείο μελέτης του τρόπου με τον οποίο πρόσφυγες και μετανάστες διατηρούν

και διαιωνίζουν την εθνική τους ταυτότητα (Arcadu et al, 2025) και κερδίζουν ολοένα και περισσότερο έδαφος στις λογοτεχνικές σπουδές, οι φοιτήτριες και οι φοιτητές της συγκεκριμένης ομάδας εργασίας πήραν την πρωτοβουλία και συνέδεσαν το ιδεολογικό μήνυμα του βιβλίου *Yoko writes her name* με το μήνυμα που επιδιώκει να επικοινωνήσει η συγγραφέας και με το βιβλίο της *Yoko*. Ο διακειμενικός χαρακτήρας της γατούλας λειτούργησε ως αφητηρία σχολιασμού της έννοιας της «γαστρονομικής μετανάστευσης» (culinary migration) στο μάθημα: την έννοια που αναφέρεται στη μεταφορά συνταγών και δεσμών από ανθρώπους που έχουν μετακινηθεί από τον τόπο τους σε έναν άλλον (de Haas, 2021). Ιδιαίτερη έμφαση, επίσης, με αφορμή το βιβλίο αυτό δόθηκε στον ρόλο της μητέρας ως κεντρικού υποκειμένου στη διαμόρφωση και μετάδοση της διασπορικής συνείδησης στο παιδί, μέσα από τη διάδοση των παραδοσιακών διατροφικών πρακτικών της χώρας καταγωγής.

Συμπεράσματα- Συζήτηση

Στο παρόν άρθρο έγινε προσπάθεια να καταδειχθεί πώς σύγχρονα παιδικά βιβλία αναδεικνύουν τον ρόλο του ονόματος ως φορέα ταυτότητας, μνήμης και πολιτισμικής συνέχειας και ενθαρρύνουν μικρούς, αλλά και μεγάλους αναγνώστες να στοχαστούν πάνω στη σημασία τόσο του δικού τους ονόματος, όσο και των ονομάτων των άλλων. Πρόκειται για ένα παιδικό έργο που, με τη βοήθεια της διττής τροπικότητας, προάγουν τον σεβασμό στη διαφορετικότητα. Όπως επιχειρήθηκε να φανεί παραπάνω, βιβλία με αντίστοιχο περιεχόμενο ενδείκνυνται για ουσιαστική εκπαιδευτική αξιοποίηση. Η διδακτική αξιοποίηση των κειμένων αυτών, μέσα από στοχευμένες παρεμβάσεις και οργανωμένες δράσεις, ανέδειξε τη δυναμική τους στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και της διδακτικής της λογοτεχνίας για παιδιά. Οι ενδεικτικές δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες που παρακολούθησαν το μάθημα της «Πολυπολιτισμικής Παιδικής Λογοτεχνίας» τα τελευταία 2 έτη στο ΤΕΠΑΕ του ΑΠΘ κατέδειξαν ότι η συστηματική επεξεργασία βιβλίων που σχετίζονται με το όνομα, την ταυτότητα και τον πολιτισμό ενισχύει την ενεργή συμμετοχή, τον αναστοχασμό και τη διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση των αναγνωστών. Τα αποτελέσματα των δράσεων που περιεγράφηκαν ανωτέρω υποδεικνύουν ότι οι εκπαιδευόμενοι/ες απέκτησαν επίγνωση σχετικά με τη σημασία της ορθής προφοράς του ονόματος ως πράξης αναγνώρισης και σεβασμού⁶, αναγνωρίζοντας η λογοτεχνία συνυφαίνεται με το πολιτισμικό και ιστορικό υπόβαθρο κάθε κοινωνίας και αποτελεί, ίσως,

---

⁶ Ευχαριστίες απευθύνονται στους φοιτητές και τις φοιτήτριες που κατά τη διάρκεια των μαθημάτων ενεπλάκησαν ουσιαστικά σε κριτικό διάλογο και λειτούργησαν ως ενεργοί συνομιλητές στη διερεύνηση των θεμάτων που πραγματεύεται η μελέτη, καθώς επίσης στους συναδέλφους για τις βιβλιογραφικές κατευθύνσεις που υποστήριζαν τη θεωρητική τεκμηρίωση του άρθρου.

έναν από τους σημαντικότερους τρόπους δημιουργικής και αληθινής έκφρασης και κατανόησης του εαυτού και του κόσμου. Αξίζει να σημειωθεί πως, με αφορμή τον σχολιασμό του παιδικού βιβλίου *Yoko* της Rosemary Wells, δημιουργήθηκε γόνιμος διάλογος με τους φοιτητές και τις φοιτήτριες για τη χρήση του φαγητού στα πολυπολιτισμικά παιδικά βιβλία. Αποφασίστηκε, λοιπόν, να ερευνηθεί πώς το φαγητό προσεγγίζεται σε παιδικά βιβλία ως αφηγηματικός άξονας και ως εργαλείο διαπραγμάτευσης της ταυτότητας του εκπατρισμένου και της θέσης του εντός της κοινωνίας υποδοχής— διάσταση που συνδέεται με την έννοια της γαστρογραφίας (gastrography) (Baena, 2006), που επιτρέπει στον αναγνώστη να κατανοήσει πώς το φαγητό συγκροτεί βασικό μηχανισμό συγκρότησης της εθνικής και έμφυλης ταυτότητας και της μνήμης, όπως επίσης και της μεταναστευτικής/προσφυγικής εμπειρίας (O'Connor, 2025).

Μετά την ανάλυση των βιβλίων της Wells, λοιπόν, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του μαθήματος αποφάσισαν να διερευνήσουν σε ομάδες που δημιούργησαν αυτόβουλα πώς απεικονίζεται σε παιδικά βιβλία τόσο η σχέση φαγητού— μητέρας— παράδοσης σε μετα-μεταναστευτικά περιβάλλοντα, όσο και η αναγνώριση/ διατήρηση της εθνικής ταυτότητας μέσα από την πρακτική του φαγητού, που όταν παρασκευάζεται από την μητέρα (ή διδάσκεται η προετοιμασία του από εκείνη στο παιδί), λειτουργεί ως «τόπος μνήμης» πολιτισμικής ταυτότητας, αντίστοιχος με το όνομα ή τη γλώσσα κάποιου (Cassidy & El-Tom, 2021). Στην κάθε ομάδα ανατέθηκε να επιλέξει και να παρουσιάσει το δικό της βιβλίο με τρόπο αντίστοιχο με όσα υποδείχθηκαν πιο πάνω στο έγγραφο. Η διδακτική αυτή προσέγγιση βρίσκεται σε εξέλιξη, θα ολοκληρωθεί κατά το προσεχές διάστημα και θα παρουσιαστεί πιο διεξοδικά σε μελλοντική μελέτη, η οποία θα περιλαμβάνει επίσης τη συλλογή/ ανάλυση δεδομένων και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων με περισσότερο αναλυτικό τρόπο, συνδυάζοντας ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα. Σκοπός είναι το να αποτιμηθεί πιο διεξοδικά η αποτελεσματικότητα της παιδαγωγικής αξιοποίησης του φαγητού για τον σχολιασμό ζητημάτων όπως είναι ο εκπατρισμός, η μνήμη, η έμφυλη και η εθνική ταυτότητα και η διαπολιτισμική συμπεριφορά.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

- Colato Laínez, R. (2009). *René has two last names*. Ill. F. Graullera Ramírez. Houston, Tex. : Piñata Books.
- Ho, J. (2023). *Say my name*. Ill. K. Lee. Chicago / Turabian: Le Harper.
- Wells, R. (1998). *Yoko*. Ill. I. Masako. New York, N.Y.: Little, Brown Books for Young Readers.

- Wells, R. (2008). *Yoko Writes Her Name*. Ill. I. Masako. New York, N.Y.: Hyperion Books for Children.
- Williams, K. L. & Mohammed, K. (2009). *My Name Is Sangoel*. Ill. C. Stock. USA: Eerdmans Young Readers.

Ελληνόγλωσση

- Κιοσσές, Σ. & Χατζημαυρουδή, Ε. (2020). *Η λογοτεχνία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ερμηνευτική, κριτική και δημιουργική προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων*. Αθήνα: Κριτική.
- Μπέλλου Γ., Τσιλιμένη Τ., & Καρακίτσιος Α. (2021). Λογοτεχνική γραφή και έμπνευση: Απόψεις συγγραφέων. *ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*, 35. <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2021.801>
- Παπαδοπούλου, Σ. & Κούλα, Γ. (2011-2012). *Εκπαιδευτικός οδηγός. Το θεατρικό παιχνίδι στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*. Ιωάννινα.
- Τσιλιμένη Τ. (2012). «Μεγάλες προσδοκίες»: Συνομιλώντας για τη δημιουργική γραφή με φοιτητές του ΠΤΠΕ του Π.Θ. *ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας* 15, <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2012.548>

Ξενόγλωσση

- Alford, R. D. (1987). *Naming and identity: A cross-cultural study of personal naming practices*. New Haven, CT: HRAF Press.
- Alter, G. (2016). What's in a Name? Assimilation Ideology in Picturebooks. *Children's Literature in English Language Education*, 4 (1), 1-24.
- Amit, K. & Dolberg, P. (2023). Who do you think I am? Immigrant's first name and their perceived identity. *Comparative Migration Studies*, 11 (6). <https://doi.org/10.1186/s40878-023-00328-1>
- Arcadu M, Reyes-Espejo MI, Romoli V, Migliorini L. (2025). Food and eating practices in migration processes: A scoping review. *Appetite*, 215. doi: 10.1016/j.appet.2025.108248.
- Baena, R. (2006). Gastro-Graphy: Food as Metaphor in Fred Wah's *Diamond Grill* and Austin Clarke's *Pig Tails 'n Breadfruit*. *Canadian Ethnic Studies Journal*, 31 (1): 105–116. <https://www.questia.com/library/journal/1G1-154070105/gastro-graphy-food-as-metaphor-in-fred-wah-s-diamond>

- Cassidy, T. M., & El-Tom, A. O. (Eds.). (2021). *Moving Meals and Migrating Mothers: Culinary cultures, diasporic dishes and familial foodways*. Bradford, ON: Demeter Press.
- de Haas, H.(2021). A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*, 9 (1), 8. <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4>
- Garcia, O. (2009). *Bilingual education in the 21st century*. A global perspective. London: Wiley/Basil Blackwell.
- Gilhooly, D., & Htoo, C. M. (2022). More than names on a roster: The many meanings behind Sgaw Karen names. *Journal for Multicultural Education*, 16(2), 195–206. <https://doi.org/10.1108/JME-11-2021-0207>
- Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. In J. Rutherford (Ed.), *Identity, community, Culture, Difference* (pp. 222-237). London: Lawrence & Wishart.
- Hope, J. (2023). Applying Refugeecrit to Recent Middle Grade/Young Adult Children's Literature about Refugees. In E. Lê Espiritu Gandhi, & V.Nguyen (Eds.). *The Routledge Handbook of Refugee Narratives* (pp.191-201). New York: Routledge.
- Keene, E., & Zimmermann, S. (1997). *Mosaic of Thought: Teaching Comprehension in a Reader's Workshop*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Keller, T., & Franzak, J. (2016). When names and schools collide: Critically analyzing depictions of culturally and linguistically diverse children negotiating their names in picture books. *Children's Literature in Education*, 47(2), 177–190. <https://doi.org/10.1007/s10583-015-9260-4>
- Kim, J., Han, S., Wee, S. J., & Meacham, S. (2024). Children's names and naming practices: Wrestling with racism in Asian American families. *Diaspora, Indigenous, and Minority Education*, 18(3), 182–194. <https://doi.org/10.1080/15595692.2023.2193884>
- Kohli, R., & Solórzano, D. G. (2012). Teachers, please learn our names!: Racial microaggressions and the K-12 classroom. *Race Ethnicity and Education*, 15(4), 441–462. <https://doi.org/10.1080/13613324.2012.674026>
- Lynn, M. & A Dixon, A. (2013), (Eds.), *Handbook of critical race theory in education*. New York, NY: Routledge.
- O'Connor, L. (2025). "An Awakening of the Senses": Reading Julia Child's My Life in France as Gastrography. *Life Writing*, 22 (1), 87-104. doi: 10.1080/14484528.2023.2252995
- Payne, K. E., Philyaw, Z., Rabow, J., & Yazdanfar, S. (2018). Names: A new dimension of transformation. *Race Ethnicity and Education*, 21(4), 564–571. <https://doi.org/10.1080/13613324.2016.1248832>

- Semiante, S. F., Baxley, T. P., & Cavallaro, C. J. (2018). What's in a name? A critical literacy and functional linguistic analysis of immigrant acculturation in contemporary picture books. *Diaspora Indigenous and Minority Education*, 12, 28–41. <https://doi.org/10.1080/15595692.2017.1350640>
- Seeman MV. (1980). Name and Identity. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 25(2), 129-137. doi:10.1177/070674378002500206
- Strekalova-Hughes, E., Bakar, A., Nash, K. T. and Erdemir, E. (2018). Refugee critical race theory in education: An emerging ontological and epistemological lens. *America Education Research Association (AERA) Annual Meeting*. New York:NY.
- Strekalova-Hughes, E. (2019). Unpacking Refugee Flight: Critical Content Analysis of Picturebooks Featuring Refugee Protagonists. *International Journal of Multicultural Education*, 21(2), 23–44. <https://doi.org/10.18251/ijme.v21i2.1871>
- Stryker, S. (2001). Traditional symbolic interactionism, role theory, and structural symbolic interactionism: The road to identity theory. In J. H. Turner (Ed.), *Handbook of sociological theory* (pp. 211–231). Springer.
- Sue, C., & Telles, E. (2007). Assimilation and gender in naming. *American Journal of Sociology*, 112(5), 1383–1415. <https://doi.org/10.1086/511801>
- Tajfel, Henri. (1978). The achievement of inter-group differentiation. In H. Tajfel (Ed.). *Differentiation between social groups* (pp. 77–100). London: Academic Press.
- Terhi, A. & Östman, J.-O. (Eds), (2017). *Socio-Onomastics: The Pragmatics of Names*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Thomas, C. A., & Samjose, B. (2022). My name is...”: Picturebooks exploring linguistically and culturally diverse names. *Names: A Journal of Onomastics*, 70(4), 19–30. <https://doi.org/10.5195/names.2022.2468>
- Tummala-Narra, P. (2016). Names, name changes, and identity in the context of migration. In J. Beltsiou (Ed.), *Immigration in psychoanalysis: Locating ourselves* (pp. 151–165). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Verkuyten, (2009). Assimilation ideology and situational well-being among ethnic minority members. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46 (2), 1-34. doi: 10.1016/j.jesp.2009.11.007
- Yang, S. (2025). But Names will Never Hurt Me? A Critical Analysis of Children's Books Centered on Names. *Early Childhood Education Journal*, <https://doi.org/10.1007/s10643-025-02065-9>
- Wilkie-Stibbs, C. (2008). *The Outside Child In and Out of the Book*. Abingdon; New York: Routledge.